

Podplukovník PhDr. Jan Eichler, CSc.

NOVÁ BEZPEČNOSTNÍ STRATEGIE USA

Projev, se kterým prezident G. Bush vystoupil v americké televizi dne 27. 9. 1991 obsahuje myšlenky, jejichž uskutečnění by mohlo zahájit novou etapu ve vývoji bezpečnostní strategie USA, a to zejména v následujících oblastech:

● **Tzv. jaderných zbraní na válčišti a taktických jaderných zbraní i strategických jaderných zbraní.**

Abychom pochopili smysl Bushova odhodlání "učinit nejpodstatnější změny za uplynulých 40 let" je vhodné si připomenout dosavadní vývoj těchto zbraní a jejich úlohu v bezpečnostní strategii USA.

Období jaderného patu

Význam těchto zbraní byl vysloveně okrajový po dobu tzv. amerického jaderného monopolu. Jeho skončení však podle amerických strategií snížilo odstrašovací věrohodnost strategických jaderných zbraní. Jejich případným odpálením by Američané sice zničili největší aglomerační střediska v SSSR, ale tím jenom vyprovokovali odvětný úder se stejně devastujícími následky na vlastní straně. Tehdy se ujal příměr, že jedinou výhodou toho, kdo by jaderné zbraně odpálil jako první, by bylo to, že by zemřel o půl hodiny později.

Jaderná výzva Kennedyho administrativy

Ve snaze vyjít z této situace, nazývané "jaderný pat", vypracovaly USA pojetí "pružné reakce", v jejímž rámci výrazně vzrostl význam všech typů tzv. jaderných zbraní na válčišti. Tyto zbraně přestaly být nástrojem odstrašování a ve stále větší míře se stávaly důležitými prvky neustále zdokonalovaných plánů "řízené eskalace" případné války o Evropu, která by byla vedena i za použití jaderných zbraní, avšak ne jaderných strategických zbraní. Na rozdíl od dřívější jaderné munice a zbraní kratšího dosahu se u nové generace jaderných zbraní prodloužil dolet, zvýšila se přesnost zásahu a byly potlačeny vedlejší účinky jaderného výbuchu. Tak byly do americké výzbroje zařazeny zbraně Pershing I, Niké, Hercules, Honest John, Lance a další. Právě tyto zbraně totiž měly Američanům a jejich spojencům v NATO umožnit překonání jaderného patu. Na rozdíl od minulosti již byly určeny k úderům na vojenské a nikoli civilní cíle. Veřejnosti to bylo zdůvodňováno jako pokrok, neboť se končí se stavem, který přeměňoval civilní obyvatelstvo v jaderné rukojmí. Ve skutečnosti však i jaderné zbraně, určené k úderům na vojenské cíle, zůstaly i nadále hrozbou rovněž pro civilní obyvatelstvo.

Americko-sovětské závody ve zbrojení

SSSR na "jadernou výzvu Kennedyho administrativy" odpověděl urychlenou výrobou a rozmísťováním zbraní stejného charakteru. V jeho výzbroji se postupně objevily taktické

jaderné zbraně, které byly na Západě označeny jako SS-4, SS-5, SS-20 a SS-23. SSSR přitom v některých případech na jeden americký systém odpovídal výrobou a rozmístěním svých systémů. Právě rozsáhlá oboustranná modernizace jaderných zbraní na válčišti dále urychlila proces, v němž jak USA, tak SSSR přecenily význam vojenských prostředků bezpečnosti, a ty se stále více vymykaly možnostem politické kontroly. Začaly převládat vojensko-technokratické přístupy k bezpečnostní politice nad přístupy politickými. Výsledkem rozsáhlé modernizace zbraní na válčišti se nakonec stalo nikoli upevnění jaderného odstranění USA vůči SSSR a snížení hrozby konvenční války o Evropu, nýbrž naopak nové kolo zbrojních závodů a zvýšení míry rizika, že případná válka o Evropu už by nebyla vedena pouze konvenčními zbraněmi, nýbrž i jadernými.

I když SSSR zvyšoval počet svých taktických jaderných zbraní rychlejším tempem než USA, byla ještě na počátku 80. let na straně USA převaha nejen kvalitativní, ale též kvantitativní. Koncem roku 1982 mohly USA použít celkem 5500 jaderných zbraní taktického charakteru, zatímco ve výzbroji SSSR jich bylo 1010. V kategorii tzv. zbraní na válčišti byl poměr 5060 ku 3600 ve prospěch USA. Navíc se jasně ukázalo, že zbrojní závody v této oblasti mnohem více oslabily a vyčerpaly ekonomiku SSSR než hospodářství USA. Zvážení všech těchto souvislostí přimělo americké strategy k závěru, že soutěž se Sověty v této kategorii jaderných zbraní je třeba přenést z oblasti kvantity do oblasti kvality.

Zaměření bylo schváleno i na koaliční úrovni - na pravidelném zasedání Skupiny pro jaderné plánování, konaném na podzim 1983 v kanadském Montebellu. USA poté postupně snížily počet jaderných zbraní v Evropě ze 7 tisíc na 4600, mezi jinými i postupně stáhly právě ty zbraně, které byly součástí vzpomínané Kennedyho jaderné výzvy z počátku 60. let. Při snižování počtu těchto zbraní až o 30 % se zaměřily především na taktické jaderné zbraně odpalované ze země, jež měly krátký dolet a v důsledku modernizace protivzdušné obrany SSSR se staly překonanými.

Převratné změny na přelomu 80. a 90. let

Již v závěru minulého desetiletí USA získaly zpět iniciativu v oblasti kontroly zbrojením, kterou před tím po dobu několika let měl SSSR. Právě tato skutečnost umožnila americkému prezidentovi, aby své návrhy v oblasti kontroly zbrojení předkládal nikoli prostřednictvím zástupců na konkrétních uzavřených jednáních, nýbrž stylem Gorbačova z druhé poloviny 80. let - v televizním vystoupení, určeném celosvětové veřejnosti.

Navíc je dnes zcela jisté, že Američanům se podařilo takřka jít Sověty uzbrojit. Dostali je do situace, za které už nejsou schopni (z ekonomických a politických důvodů) mobilizovat nové prostředky na další kola zbrojních závodů.

Dále došlo k rozpadu Varšavské smlouvy. Samotný SSSR už ani zdaleka není takovou hrozbou, jakou byl v minulosti. Pravděpodobnost toho, že by rozpoutal válku o získání celé Evropy nesmírně zeslábla.

Proto se překonaným stalo dosud platné pojetí "pružné reakce" a z ní odvozené plány "řízené eskalace". Své opodstatnění ztratily taktické jaderné zbraně určené k úderům na prvé sledy vojsk SSSR a jeho někdejších spojenců.

Všechny tyto uvedené skutečnosti ve svém souhrnu vytvořily novou situaci, za které ztratily své opodstatnění především taktické jaderné zbraně odpalované ze země. V projevu prezidenta Bushe je to vyjádřeno slovy: "Vydám pokyn, aby USA odstranily veškeré své celosvětové zásoby zbraní krátkého doletu, odpalovaných ze země - tedy taktických jaderných zbraní. Stáhneme a zlikvidujeme veškeré naše jaderné dělostřelecké granáty a bojové hlavice balistických střel krátkého doletu."

Do stejné kategorie patří taktické i jaderné zbraně, jež jsou ve výzbroji letounů vojenského námořnictva. V obou případech jde o zbraně, které v důsledku náhlých změn poslední doby ztratily své opodstatnění a význam.

Stanovisko prezidenta Bushe k těmto dvěma druhům jaderných zbraní je výrazným krokem vpřed ve srovnání s názory četných vojenských činitelů USA, kteří ještě před dvěma lety varovali před nebezpečím tzv. třetí nuly, spočívajícím dle jejich názoru ve stažení všech taktických jaderných zbraní s doletem do 500 km. Svědčí o tom, že **převážil politický přístup nad přístupem vojensko-technokratickým**. Ke stejnému přístupu nyní USA vyzývají SSSR.

Vycházejí přitom ze dvou historických poučení:

- dosavadní vývoj ukázal, že taktické jaderné zbraně (TJZ) odpalované ze země jsou těžko kontrolovatelné a destabilizující; v napjaté situaci, která by ještě nemusela být válkou, by mohly velitele klasických jednotek vyprovokovat k neuváženému rozhodnutí zničit tyto zbraně dříve, než jimi budou zdecimovány jejich jednotky; místo faktorem stability a odstrašování by se tak mohly stát spouštěčem jaderného stupňování,

- TJZ jsou určeny k úderům vedeným především na první sledy, zatímco dnes je mnohem větší význam přikládán schopnosti ničit v možné válce především druhé sledy a zálohy.

Plně tedy platí Bushova slova, že "zásoby sovětských jaderných zbraní se nyní jeví spíše jako břemeno, než jako nástroj k zachování vlastní bezpečnosti". USA tedy SSSR vyzývají k rozumnému opatření, aby učinil jakési "Montebello" na ruský způsob; aby podstatně omezil ohromný stav svých jaderných zbraní, nahromaděných během nesmyslných zbrojních závodů v 70. a v první polovině 80. let.

Vojensko-technokratický přístup však přetrvává vůči taktickým jaderným zbraním odpalovaným z letounů. Proč tomu tak je?

V důsledku washingtonské smlouvy z r. 1987 byly nuceny USA z Evropy stáhnout rakety Pershing II, považované v té době za dokonalou zbraň, vynikající schopností unikat protivzdušné obraně SSSR, rychlým letem k cíli a schopností zasazovat přesné údery vojenským cílům strategického významu. To v USA vyvolalo, zejména mezi vojenskými činiteli, vážné výhrady a kritiku. Snad nejvýstižněji se vyjádřil generál B. Rogers, bývalý vrchní velitel ozbrojených sil USA v Evropě, slovy: "Bývalo by bylo lepší nezdůvodňovat rozmístění raket Pershing bytím sovětských raket SS-20. Tím totiž Sověti dostali možnost, aby si výměnou za stažení svých raket SS-20, které již byly překonané a zastaralé, vymohli odstranění mnohem dokonalejších raket Pershing II. Měli jsme raději přiznat, že zdokonalení sovětské protivzdušné obrany znesnadnilo zasazování jaderných úderů na cíle v SSSR."

Stažení Pershingů II zmizela i pojtka mezi taktickými a strategickými jadernými zbraněmi. V důsledku toho i mnohé taktické jaderné zbraně rozmístěné v západní Evropě ztratily hodně na svém významu a poslání. Mezi americkými strategy převládá názor, že odstraněním Pershingů II vznikla ve škále odstrašovacích prostředků mezera, kterou je nutné zacelit. Již na konci minulého desetiletí bylo proto rozhodnuto přebudovat americký bombardér FB-111 na typ F-111 G. Podle vyjádření generála Galvina tak vznikne "zbraň dalekého doletu s jistým zásahem, jež by zajistila, že budeme moci proniknout štítem sovětské protivzdušné obrany a účinně napadat živé cíle v týlových sektorech. S takovým systémem by naše letouny nemusely absolvovat cestu ke svému cíli přes nebezpečné úseky protivzdušné obrany, nýbrž by mohly příslušné cíle napadat z větší vzdálenosti pomocí rakety, která by urazila zbytek cesty k cíli".

Systém F-111 G má pro USA velký význam i z mnoha dalších důvodů: umožňuje zasáhnout nejen první, nýbrž i druhé sledy a zálohy, je velmi těžko zjištělný, neboť je nasazován ze zadních bojových linií, je málo zranitelný a má vysokou pravděpodobnost zásahu stanovených cílů. To vše jsou důvody rázu především vojensko-technokratického. Vyplyvá z nich, že systém F-111 G je v USA považován za nezbytnou příčku přetrvávajícího pomyslného odstrašovacího žebříčku. Proto v Bushově televizním projevu zazněla věta: "Zajistíme, aby byla zachována možnost jaderného zásahu v Evropě zbraněmi odpalovanými ze vzduchu. To je podstatné pro bezpečnost NATO."

Hlavním důvodem, proč se USA nechtějí tohoto nového druhu taktických jaderných zbraní vzdát, je jejich dlouhodobá obava z dilematu: buď všechno, nebo nic. Nasadit strategické

jaderné zbraně, a tak se nechat vtáhnout do strategické jaderné války, v níž by nebylo vítězů, ale jenom poražených, nebo nečinně přihlížet válce o Evropu.

Jelikož však nebezpečí takové války výrazně zesláblo, snížila se stejně výrazně i pravděpodobnost tohoto rozhodnutí a jeho působivost v oblasti bezpečnostní politiky. Je jen otázkou času, kdy se potvrdí, že i na zbraňový systém F-111 G plně platí slova H. Schmidta, že "použití taktických jaderných zbraní by Evropu nezachránilo, ale zničilo".

● Strategické jaderné zbraně

V této oblasti se hlavní pozornost americké odzbrojovací iniciativy soustřeďuje na mezi-kontinentální balistické rakety (ICBM). Prezident Bush vyzývá Sověty, aby zastavili všechny programy vývoje dalších ICBM s více než jednou bojovou hlavicí, aby omezili modernizaci ICBM na jeden typ rakety s jednou hlavicí, jako jsme to udělali my". ICBM jsou vlastně jediným druhem strategických jaderných zbraní, které SSSR zavedl do své výzbroje dříve než USA (SSSR v r. 1957, USA o rok později). Jsou také projevem strategické asymetrie. V SSSR tvoří doposud hlavní část strategického jaderného arzenálu, zatímco v USA nikoli. V této zbraňové kategorii mají Sověti nad USA převahu, zatímco v kategorii strategických bombardérů a jaderných ponorek ji mají zase USA.

Američané na počátku 70. let a Sověti o 5 let později začali zavádět v této kategorii do výzbroje balistické rakety s více než jednou jadernou hlavicí, v případě amerického systému MX jde dokonce o rakety s deseti samostatně naváděnými hlavicemi (MIRV). Tyto nové systémy se vyznačovaly dvěma základními charakteristikami:

- Zvyšovaly pravděpodobnost proniknutí protiraketovou obranou protivníka.

- Byly zaměřeny nikoli na civilní, nýbrž na vojenské cíle a staly se základním nástrojem strategie protisily. Nebyly určeny k odstrašování, ale k vedení případné jaderné války. Jejich výrobou a rozmístěním obě strany potvrdily slova A. Einsteina, že "jaderné zbraně mění všechno, ale naše myšlení zůstává stejné".

Také v kategorii ICBM americko-sovětské závody ve zbrojení prošly začarovaným kruhem jako v případě taktických jaderných zbraní. Obě strany vyhlášovaly: my válku nepovažujeme za prostředek k dosahování politických cílů, ale náš protivník ano, a proto jsme nuceni podnikat nezbytné odvetné kroky. Po opatření jedné strany následovalo protiopatření druhé strany atd. Zbrojení se, dle G. Kennana, "vymklo politické kontrole a stalo se nebezpečným samoučelem, který obě strany tlačí ke konfrontaci, již si ani jedna z nich nepřeje".

Jediným důsledným kritikem strategie protisily dlouhodobě byla Francie. Své strategické jaderné zbraně zaměřovala proti civilním cílům, aby tím zvýrazňovala naprostou nesmyslnost jakékoli války. Její prezident F. Mitterand častokrát připomínal, že posláním jaderných zbraní nesmí být válku vést nebo dokonce vyhrát, ale zabránit jí, "rozdrnit ji, dokud je ještě vejcem a nedovolit jí, aby se vůbec vyvíjela... zahradit jí cestu u samého pramene, protože kdyby se stala řekou, tak už ji nikdo nepřehradí, ani neovládne". Doposud však Francie zůstávala osamocena.

V těchto zbraních a v jejich soustavné modernizaci spatřovali v minulosti jak Američané, tak Sověti snahu protivníka vybudovat si silný arzenál pro zasazení prvního odzbrojovacího úderu. Pokud jde o americké obavy ze sovětských ICBM, vycházejí, podle rozboru bývalého amerického ministra obrany R. McNamary, ze tří katastrofických hypotéz:

- ▲ americké elektronické družice nedokáží včas zachytit přípravu k odpálení sovětských ICBM proti USA,

- ▲ přípravy na odpálení sovětských ICBM budou zachyceny, avšak pozdě a USA už nebudou mít čas k odpálení svých jaderných zbraní z ponorek, pozemních základů a k odstartování strategických bombardérů,

- ▲ Sověti své ICBM odpálí, vedení úvahou, že prvním úderem způsobí Spojeným státům miliónové ztráty na životech a tím zlomí jejich vůli k dalšímu odporu nebo dokonce ke stupňování jaderné konfrontace.